

A honmentés.

Nos! — és hogyan mentette meg Tisza Kálmán a hazát?

Övé volt »az ország, hatalom és dicsőség«, — és vajjon megszabadított-e bennünket a gonosztól?

A nemzet így imádkozott hozzá: »legyen meg a te akaratod! Csak mindennapi kenyerünket add meg nekünk, és ne vigy minket a — kísértetbe!«

És meghallgatta-e a nemzet imáját Tisza Kálmán?

Igenis, meghallgatta azt a részét, hogy legyen meg a te akaratod!

Hanem a többire siket volt!

*

És Tiszának a kormányon eltöltött három évi korlátlan hatalma és uralma az a pont, melyben bevégződvén ellene a tényeknek tanuvallomásai, a bíró összegezheti a vádakát és kimondhatja Tisza Kálmánra az ítéletet.

Mert a kiegyezési mű, melyet Tisza alkotott, immár bevégzett munka.

A külpolitika pedig, melyhez Tisza Kálmán hozzá szegődött, mindig jobban közeledik végcélja felé.

Az államháztartásban a deficit évről-évre, ha nem is nagyobb, de nem is sokkal kisebb a múlt évek deficitjeinél. Ezzel pedig nem lehet élni.

A közigazgatási szervezet, mely Tisza Kálmán műve, életképtelen, és új reformokat, s pedig most már gyökeres reformokat követel.

A magyar nemzeti bank végkép elejtetett.

*

Ezek voltak ama kérdések, melyekben Tisza Kálmán vállalkozott a »honmentésre.«

Ezek voltak, s ezeken kívül nincs egyéb kérdés, melyben (ezeket elrontván) ez idő szerint biztos révbe vihesse valaki a hazát.

A fusió idejében arról volt szó (és joggal), hogy fölvirágozzék ez az ország.

Ma csak arról lehet szó, hogy meg ne semmisüljön?

*

Az időpont tehát elérkezett, hogy Tisza Kálmánra ki lehessen mondani az ítéletet. S a mi eddig csak következtetés volt, az bizonyítékká változzék. A róla alkotott vélemény meggyőződéssé; az ítélet — ítéletté legyen.

Itt a perc, eldönteni végképen: bűnös-e Tisza Kálmán vagy csupán hibás?

Szerencsétlen politikus-e vagy szerencsés Schwindler?

Lehet-e menteni? vagy el kell-e — ítélni?

*

Mert jó, fogadjuk el azt a különbséget, mely a politikai morált elválasztja a politikai sentimentalismustól.

Fogadjuk el, hogy a politikai morál lényegesen különbözik a társadalmi moráltól. És sokszor a mi a

társadalmi fogalmak szerint bűn, az a politikai fogalmak szerint erény.

Fogadjuk el Macchiavelli tanait. Nevezzük ki Lamartinet, a ki lemondott a köztársasági elnökségről, mert vért ontani nem akart. — Itéljük el magát Deák Ferenczet is, a ki nem fogadott el olyan mandatumot, melyért ember vér folyt, és melyre megvett szavazók is szavaztak. — Mondjuk, hogy ez politikai sentimentalizmus, a minek a politikában helye nincs, mert nem menti meg a jót, s mindig a rosszabbat készíti elő. — Lamartine sentimentalizmusa előkészíté a december 2-ki államcsinyt: Deák távolmaradása az országgyűléstől előkészíté az 1849-ki forradalmat. És magasztaljuk Nagy Frigyest, a ki, mielőtt király lett, Voltaire szellemében rajongott a politikai eszményiségről, s mikor király lett, megcsalt mindenkit, és hazudott mindenkinek. Megérdemelte a »közrabló« nevet épp úgy, mint később Bismarck: de nagygyátette hazáját. Tehát minden bűn, a mit a társadalmi morál szempontjából elkövetett, erénye volt. Fogadjuk el ezt az álláspontot, és mondjuk ki, hogy Tisza Kálmán mindazt, a mit a múltban elkövetett, elkövethette, s lehet rá eset, hogy nem elítélni kellene azért, hanem dicsőíteni és imádni. És ha még százszor nagyobb perfidiákkal élt volna, ha még százszor cynikusabban hazudtolta volna meg önmagát, és szegte volna meg ígéreteit, még akkor is lehetne nagy államférfi, tisztalelkű hazafi, és cátói jellem.

*

Ámde ha ezt az álláspontot fogadjuk el praemissá-nak, nem térhetünk ki a *consequencia* elől.

A politikai morálnak legszélsőbb magyarázata sem engedi meg azt, hogy valaki csak azért kövessen el

bűnöket, melyekből világos kára van a köznek, hogy csupán személyes czéljait érje el, személyes érdekeit elégitse ki. Nincs oly politikai morál, mely mint a szüz Mária kép, el ne vesztené varázserejét. ha bandita tüzi kalapja mellé, mikor rabolni megy. Ha a politikai morál csak arra való volna, hogy a bűnöket mentse, és minden bünt megengedjen, akkor a költők nem meríthetnének a világtörténetből tragédiákat. Akkor a világtörténet nem volna más, mint egy Pitaval gyűjtemény. Akkor a politika hasonló volna Jánus templomához, melyben minden gazember menedéket talált. Nem! — a politikai morál megengedi ugyan a bünt, de nem a bűn iránti szeretetből. Hanem megengedi azért, hogy kis rossz által nagyobb rossz kerültessek el. Megengedi a bünt egyesek ellen és egyesek által, hogy egy nemzet húzza hasznát. Ellenkező esetben a politikai morál szigorúbb és kegyetlenebb, mint a társadalmi morál. Mert a kit valamely bűnért a társadalmi morál megbélyegez, az találhat legalább — felejtést. De a kit egyszer a politikai morál megbélyegez, az örök időkre ki van állítva a pellengérré. Az nem számíthat sem bocsánatra, sem felejtésre. Átkozottak annak maradékai is. A politikai morál nem elégszik meg azzal, hogy valaki azért követ bünt el, azért hazudik, azért ámit, mivel jót akar. Nem elégszik meg ezzel, és megköveteli, hogy az illető jót tegyen is. Ha nem képes erre, akkor ellene fordítja elkövetett bűneit, és megsemmisíti. Mert a politikai morálnak nincs paragrafusa, mely kalandorokat és schwindlereket vegyen oltalma alá. Ezért hordott Nagy Frigyes gyűrűjében mérget mint Hannibál. S ezért volt eltökélve Bismarck, hogy ha a königráczai csatát elvesztette volna Poroszország, golyót röpített volna agyába. Mert nem volt egyik sem kalandor.

*

Tehát a ki a politikában bűnös, annak a bünt vagy jóvátenni, vagy bűnhődnie kell. És bűnös-e a politikában Tisza Kálmán?

Bűnös.

Mert azt, a mit mint ellenzéki vezér vétett, a kormányra kerülvén, nem tette jóvá.

Nem azért nem tette jóvá, mivel nem tudta: hanem azért, mert nem akarta.

*

Igenis! nem akarta!

Mert ha akarta volna és bár eredménytelenül, akkor őt e küzdelem nemesítette volna meg. És ha bukik vala is, elmondhatta volna, hogy: minden elveszett, csak a becsület nem!

A történelem úgy ítélte volna meg őt, mint szerencsétlen politikust, a ki többet mert, mint a mennyire ereje volt. Nagy, de nemes ambíció sarkalta, hogy hatalomra jusson. De abban a pillanatban lemondott a hatalom minden előnyéről, a melyben látta, hogy nem teljesítheti a mire vállalkozott.

Igy azonban nem a szerencsétlen politikus színében áll ő a történelem ítélő széke előtt, hanem úgy, mint egy szerencsés Schwindler.

A kinek soha sem vala más célja, mint hatalomra jutni. És mikor a hatalomra jutott, sohasem vala más törekvése, mint a hatalmat el nem veszíteni.

Bűn által jutott hatalomra, mert ígért, ámitott, gyanúsított, rágalmazott, meggondolatlanul izgatott, és mikor hatalomra jutott, nem akarta jóvá tenni.

Sőt ugyanazt tette, hogy a hatalmat megtarthassa, a mit tett azért, hogy elnyerhesse.

*

És itt van helye leszámolni egyszersmind azzal az együgyü védelemmel is, melylyel Tisza Kálmán politikai hivei, az ő kormányzási meddőségét, sőt visszaéléseit — szemben Tisza ellenzéki szerepével — mentegetik.

Azt mondják: Tisza Kálmán mint ellenzéki vezér nem ismerhette ama nehézségeket, melyekkel a kormánynak küzdenie kell. Hogy ő a kormányon e nehézségekkel szemben megtett mindent, a mit tehetett, s hogy Tiszánál többet, az ő helyzetében, senki sem tehetne.

Eltekintve attól, hogy e védelem a legnagyobb vád Tiszára, s ha következményeit levonjuk, megszűnik védelem lenni:

mert ha valaki, mint ellenzéki vezér, nyolcz éven át állit olyat, a minek igaztalan voltáról meggyőződhetik vala csak egy kis jóakarattal vagy józan észszel, és nem teszi, hanem állitja folyvást; az már ezáltal elárulja, hogy az államférfiui tulajdonságoknak két legfőbb feltételét nélkülözi;

de eltekintve ettől, e védelem, ha mint érv elfogadható lenne is, még abban az esetben sem védhetné Tisza Kálmánt, mert ő a kormányon nemcsak azt nem tette, a mit nem tehetett: hanem azt sem tette, a mit megtehetett volna.

*

Mert azt senki sem fogja tagadni, hogy Tisza Kálmán, mikor kormányra kerülén, meggyőződött arról, hogy Bécsben egy valóságos conspiratió volt készen, Magyarországot a kiegyezési kérdésben megrövidíteni; mikor meggyőződött arról, hogy e conspirált klikk részéről sem méltányosságot, sem igazságosságot

nem remélhet: megtehetette volna, hogy leköszön a kormányról és újra az ellenzék élére áll.

Nem a közjogi ellenzék élére, hanem élére ama ellenzéknek, mely Magyarország igazságos és törvényes jogainak védelmére vállalkozik, s melyet ha alkotmányos uton megvédeni képtelen az ország, készebb eltűnni az alkotmányválságot, mintsem igazságos és törvényes jogainak érvényesítéséről lemondjon.

*

Ezt megtehetette volna Tisza Kálmán, sőt ezt kellett volna megtennie.

Meg kellett volna tennie, mert tartozott ezzel a saját multjának, és tartozott a nemzet — jövőjének.

Meg kellett volna tennie, és meg lehetett volna tennie: mert hazugság az, hogy ha Tisza Kálmán ezt megtette volna, hát bekövetkezik utána az — alkotmányválság.

Ki merte volna a dolgokat egészen idáig erőszakolni?

Senki. — És százszor is azt mondjuk, hogy senki!

*

Mi lett volna e krízis következménye?

Az, hogy az osztrák kormány, az osztrák nemzeti bank, és az osztrák védvamos klikk mindazt, a mit nem engedett volna Tiszának, engedte volna a Tisza után következő kormánynak, mert tudta volna, hogy Tisza Kálmán mint ellenzéki vezér minden kormányt megbuktathat, a ki kevessebbel megelégszik mint ő.

*

Ez olyan igaz, mint kétszer kettő négy. És viszont ezzel szemben az is épp oly igaz, hogy Tisza Kálmánnak abban a pillanatban, melyben elárulta Bécs felé, hogy neki a hatalom birtoka kedvesebb mindennél, lehetetlenné vált bármi előnyt elérni a kiegyezésben, mert hatalma a kiegyezéshez volt kötve. Ki nem egyezni, és mégis hatalmon maradni, lehetetlen vala. És miután Tiszának és hatalom sovár mamelukjainak életérdekük vala megmaradni a hatalmon minden áron, ebből a leküzdhetetlen vágyból természetesen következett a jelszó: kiegyezni Austriával minden áron.

*

És ha a Tisza Kálmán kiegyezésében nemcsak az anyagi megkárosodást (noha ez a fontosabbik része,) tekintjük, hanem azt az erkölcsi bukást, mely a Tisza Kálmán kiegyezésében épp úgy érte Magyarországot mint egy arczul csapás, akkor valóban nehéz megőrizni Tisza Kálmánnal szemben a birói nyugalmat.

Mert hát mit gondoljon Austria, mit gondoljon az egész világ arról a Magyarországról, mely mint egy ember sorakozik azon államférfi körül, a ki nyolcz éven át hirdeti, hogy az 1867-ki kiegyezés anyagi része Magyarországra jogtalanul súlyos, és vállalkozik a honmentésre éppen e súlyos anyagi rész kijavításával. És ez az államférfi aztán szegyenletes harcban lépésről-lépésre meghátrál az osztrák követelések előtt, s vele hátrál lépésről-lépésre a nemzet!

Azt hitte az ország, hogy Austria remegni fog attól a hatalomtól, melyet a nemzet Tisza Kálmán kezeibe letett.

Austria pedig — nevetett rajta.

Mert minden hatalom a Tisza Kálmán kezében levén, csak Tisza Kálmánnal egyezkedett, a nemzettel pedig nem törődött.

*

Ime ez is egyik nemezise Tiszának.

Annyira félt az ellenzéktől, hogy mindenkit, a ki nem esküdött az ő nevére, perfidül megbuktatott.

S aztán mikor ellenzéke ugyszólván nem volt, azt mondták neki Bécsben: az osztrák kormánynak lehetetlen engedni, mert őt az ellenzék megbuktatja: te pedig Tisza Kálmán engedhetsz, mert neked nincs ellenzéked.

És az a hatalomsovár és önzésteli államférfi nem felelte ezt:

»Nincs ellenzék, míg méltányosak vagytok: de mindenki ellenzék, ha nem vagytok azok.«

Hanem meghajtotta magát szokása szerint mélyen, s aztán nyomorult taktikával lejött puhítani pártját.

A mi aztán a puhításban neki nem sikerült, sikerült Andrássy Gyulának, a ki a kiegyezés kérdésében annyira nem törődik Magyarországgal, hogy nervózus lesz, ha valaki előtte Magyarország igazságos érdekeit említi.

»Dolgozzatok! keressetek! s akkor lesz pénzetek!« -- Így szokta mondani.

Hanem úgy tesz, hogy megköti a nemzet kezét; s aztán azt kiáltja: dolgozz!

Méltó társa Tiszának!

*

Tisza Kálmánnak, mikor látta, hogy az osztrákok passióval esnek neki, passióval kényszerítik az engedésre, mert hisz ez az ember volt az, a ki nyolcz éven

át Austria ostora gyanánt gerálta magát, s ijesztette Bécsset özönvizzel, forradalommal; ez az ember volt az, a kire egész Magyarország várakozással és biztos reménységgel nézett, mert meg volt győződve, hogy Tisza Kálmán pozdorjává töri De Pretist; no hát ha ez az ember az, a ki azért került kormányra, hogy capitulációra kényszerítse Austriát, akkor Austria ennek az embernek fogja megmutatni, hogy csak azért sem fog neki engedni semmit: Tisza Kálmánnak, mikor ezt látta, le kellett volna mondania.

Le kellett volna mondania azért, hogy ha jó, igazságos kiegyezést nem csinálhat, ne engedje meg, hogy bárki is megcsinálhassa a rosszat.

Le kellett volna mondania, mert ha volt hatalma arra, hogy keresztül vigyen egy rossz kiegyezést: mennyivel inkább hatalma lett volna arra, hogy megakadályozza azt!

*

Tisza Kálmánnak le kellett volna mondania, hogy ha már képtelen az országot anyagi előnyökben részesíteni, legalább mentse meg az erkölcsi vereségtől.

Hogy ne mondhassa a magyar nemzetre senki azt, hogy: szájhős.

Lármázni, fenyegetődni tud, de szavának állani nem!

Aki megijed tőle, azt legyőzi. A ki nem ijed meg tőle, az elől megretirál.

*

És hogy Tisza Kálmán maga is mennyire érzi, hogy le kellett volna mondania, bizonyítja az, hogy el is játszotta — taktikából — a lemondási komédiát.

Mert Tisza Kálmán lemondása a legocsmányább komédia volt.

Annyira tudta ezt mindenki Bécsben, hogy csak a kormánytól sugalmazott lapok hirdették komoly-nak. Miközben a legsötétebb gyanúsításokkal és hazugságokkal festették a reactio közeledtét, kapcsolatba hozván a jövendöléseket báró Sennyey Pál nevével.

*

Mire való lett volna mindez, ha Tisza Kálmán lemondása nem lett volna komédia?

Nem az lett volna-e Tisza Kálmán érdeke, hogy egyengesse utját báró Sennyey Pálnak vagy bárkinek is, ki ő utána kész lett volna átvenni a kormányt? Nem az lett volna a hazafiság követelménye, hogy Tisza Kálmán egy possibilis ellenzék élén ellenőrizze az új kormányt, s nem az, hogy bevádolja, mielőtt megalkult, vagy elkövetni mindent, hogy meg se alakuljon?

S nem volt-e mindebből világos, hogy Tisza Kálmán lemondása humbug?

*

De ha mindebből ez nem lenne világos, egészen világossá teszi ezt az a tény, hogy mikor Tisza Kálmán lemondott és lemondását elfogadta a király, báró Simonyi Lajos, ki már akkor kilépett a kormánypártból, fölkereste Tisza Kálmánt, hogy barátságát (a leendő ellenzéki vezérnek) újra felajánlja.

Simonyi Lajos őszinte szívvvel ment Tiszához, miután azt hitte, hogy Tisza Kálmán is komolyan teszi azt, a mit Simonyi Lajos tett, ki elfogadta a ministeri tárczát, mig azt hitte, hogy lehet boldogulni Austriával, s letette rögtön, mihelyt belátta ellenkezőjét.

És mit mondott báró Simonyi Lajosnak Tisza Kálmán?

Azt mondta, hogy ő hajlandó a további engedelményekre is; és azokat, ha Ő Felsége ismét őt kínálja meg a kabinet elnökségével, meg is fogja tenni.

Ezt mondta Tisza Kálmán akkor, mikor beadta lemondását azzal az indokolással, hogy többet engednie — lehetetlen.

Hát nem a legperfidebb humbug vala az?

*

És mért tette ezt Tisza Kálmán?

Ennek magyarázata nagyon egyszerű.

Azért tette, mert jól tudta, hogy bármilyen, ő utána következő kormány többet vivna ki, mint ő: sőt ha csak azt kivivná, a miért ő lemondott, már népszerűvé tenné magát a nemzet előtt. A bécsi körök pedig nem orrolhatnának a magyar kormány férfiak erélye miatt, mert hisz ha nem volnának erélyesek, megbuktatná őket Tisza Kálmán.

Lehetetlen, hogy Tisza Kálmán mindezt meg ne gondolta és be ne látta volna.

Meggondolta és belátta, hanem így okoskodott:

»Ha felülről bukom, lefelé népszerű leszek. De a kormány, mely kiviszi azt, a miért megbuktam, még népszerűbbé lesz. Senki sem fogja azt mondani: az egyesség előnye az én érdemem, mert én akadályoztam meg, hogy rossz ne legyen. Hanem azt fogja mondani, hogy annak érdeme, a ki kivitte. Ezen kívül Austriának minden gyűlölete engem érne, azért, mert lehetetlenné teszem az egyoldalú s csakis Austriára nézve előnyös kiegyezést. Ez a gyűlölet felülről még akkor is elzárná előlem a kormányhoz vezető utat, ha én volnék az egyedüli possibilis ember lefelé. Még ezen kívül is pedig a parlamentet hozzászoktattam a rab-

szolgasághoz; a többség minden kormánynak éppoly mamelukja lenne, mint én nekem. Az országban nem tudnék propagandát csinálni a kiegyezés után, mert eszméim nincsenek. Summa summarum: nem adom oda senkinek a hatalmat, és míg egy rossz kiegyezéssel lekötölezem Austriát, addig a kormányhatalommal leverem az ellenzékét. Hatalmas maradok és tovább uralkodom. Mert meg vagyok győződve, hogy Magyarországot kevésbé teszi tönkre az én kiegyezésem, mint tönkre tenné, ha más kormányoznás nem éne.

Igy okoskodott Tisza Kálmán — és mi megengedjük neki ez utóbbi meggyőződését, mert ha ezt kétségbe vonnánk, akkor constatálnunk kellene Tisza Kálmánban a — mala fidest.

*

És Tisza Kálmán eljátszotta a lemondási komédiát, melynek resultátuma az lón, hogy a Tisza-cabinet nem mehet el, azért, mert nincs a kiutána jójjön.

És hogy ne mehessen el soha, Tisza Kálmánnak és sajtójának kizárólagos törekvése lett lehetetlenné tenni mindenkit, a kiutána jöhetne.

És így Tisza Kálmán az egyedüli possibilis kormányelnök; és pártja az egyedül »kormányképes« párt; — mindenki, a ki ezenkívül áll, az »Ellenőr« szerint vagy országcsaló, vagy — csizmadia.

És ezt az az ember teszi, a ki a Deák-párttal szemben, még mint »közjogi ellenzék« is, vindicálta a kormányképeséget, — s a ki a hatalom monopolizálásával vádolá a Deák-pártot, mivel ezt nem ismerte el.

Ezt ugyanazon ember teszi, a ki a fusió előtt egy hónappal, mikor pártja ujévi gratulációra ment el hozzá, így definiálta a Deák-párt »hatalmi monopoliu-

mát», azt a monopoliumot, mely egy kurta hónap mulva a Tisza Kálmán kezébe ment:

»A kormány és a többségben lévő, tehát uralkodó párt, utoljára talán önmagával is elhitette, hogy az ő kormányzatán kívül nincs üdvösség és miután egyszer ezt mint csalhatalan tételt felállítania sikerült, a kormány, nehogy veszélyeztesse állását, nem mert sem valaminek meggátlása, sem valaminek keresztülvitele céljából őszintén és erélyesen tanácsolni a koronás királynak, habár ezt tennie a trón és haza érdekében lett volna is — mihelyt attól kelle tartania, hogy ez által a törvényhozás egyik vagy másik részét vagy az austriai befolyásos köröket magától elidegeníti és hasonlóképen nem mert akadályozni, és nem mert sürgetni más — hogy ugy mondjam — tisztán belügyi dolgokat, ha szintén ezt tennie ismét a trón s az ország érdekében állott volna is, mihelyt attól kelle tartania, hogy ez által magára haragitja az ország valamelyik befolyásos osztályát, vagy valamelyik nem magyar ajku nemzetiséget, s így többségét találja kockáztatni.«

»Nem is szoktuk meg egymás támogatását a pártérdek nevében kivánni, mint ezt nem régen is jeles cynismussal, de ugy látszik működési terének alapos ismeretével, a miniszterelnök tevé, — de a haza iránti kötelességből. Mert a veszélyesnek bizonyult rendszer megváltoztatására, az arra kész elemekkel — az elvek megtagadása nélkül — kezet fogni, még ha külön elveinek egy tekintélyes része el nem éretnék is, hazafiui szent kötelesség. De annak fenntartásában segídeni, mi a bajt előidézte, ha az nem öntudatosan történik, politikai tévedés, ha öntudatosan, akkor politikai bűn.«

*

Sehol, és soha nem illett még valamire jobban mint erre, az, hogy »wieder Schelm ist, so denker, dass andere sind.

Mert nem Tisza Kálmán-e az, a ki önmagával elhitette, hogy az ő kormányzatán kívül nincs üdvösség? Nem ő-e az, a ki miután e csalhatatlan tételt felállította, nehogy veszélyeztesse állását, nem mert semmit őszintén és erélyesen tanácsolni a koronás királynak? Nem Tisza Kálmán-e az, a ki hogy az austriai befolyásos köröket el ne idegenítse magától, nem mert sürgetni még némely fontos belügyi dolgokat sem, a minő például a magyar nemzeti bank?

Ah! — mi hát akkor a Deák-párt bűne, ha Tisza Kálmán ugyanazt teszi, a mit tett a Deák-párt? volt-e hát szüksége akkor az országnak Tiszára, ha azt, a mit Tisza Kálmán tett, a Deák-párt is megtudta volna tenni?

*

Igenis, megtudta volna tenni, — de nem tette volna meg!

Oly nyomorult szerepet, a minőt a kiegyezési tárgyalások alatt Tisza Kálmán játszott a bécsi kormány-nyal szemben, nem játszott volna egy deák-párti kormány sem!

Nem akadt volna a volt Deák-pártban ember, a ki ha kénytelen nyilvánosan hazugsággal vádolni a véle alkudozó bécsi kormányt, egy pillanatig megmarad állásában, azzal a feltétellel, hogy neki a hazugnak nevezett bécsi kormány-nyal szemben önmagát kell meghazudtolnia.

Tisza Kálmán megtette!

Nem akadt volna a volt Deák-pártban ember, a ki ha a bécsi kormánygyal névaláírás alapján megegyez egy bizonyos pontban — mint a finánczvámosok, — hogy attól az osztrák védvámosok előnyére elálljon.

Tisza Kálmán azt is megtette.

És nem akadt volna a volt Deák-pártban ember, a ki az osztrák ministereknél úgy antichambrirozott volna mint Tisza Kálmán.

Nem akadt volna a volt Deák-pártban ember, kinek politikája lett volna: propter vitam vivendi perdere causas.

És nem akadt volna a volt Deák-pártban ember, a ki azon álláspontból fogadta volna el a kiegyezés szükségét, hogy: Hungaria volt decipi, ergo decipiatur!

*

Tisza Kálmán mindezt megtette, és ilyen »nagyan és egészben« az ő — honmentése!

Szükséges elmondanunk ehhez a részleteket?

Nem tudja-e ezeket mindenki e hazában?

Nem tudja-e mindenki a »megmentett« mame-lukokon kívül, a kik azért látnak rémeket és iszonyokat a változásban, mert nyakig vannak a — változásban?

*

Lehet-e másból, mint tisztán a legsubjectivebb érzésekből deducálni Tisza Kálmán egész politikai pályafutását, látva, hogy egyetlen egy törekvése: a személyes hatalom megszilárdítása, nem a dolgok, hanem a személyek által? Célja nem kormányozni, hanem uralkodni. Bölcsészete, míg a kormányon ül,

hogy: minden úgy van jól, a mint van S mertigy van, máskép nem lehet.

*

S mindezt lehet-e máskép magyarázni, mint hogy mindezek Tisza Kálmán természetéből folynak? Hogy egyénisége kényszeríti oly dolgok elkövetésére, melytől mást megóvna a szenvedélytől mentes józan ész? Nem természetéből folyik-e, hogy élvezni tudja a hatalmat, s nem jut eszébe, hogy milyen áron bírja? hogy nem tudja szégyelni a szégyent? hogy a hatalomvágy elfojtja benne a jogérzetet? hogy a nagyravágyás kicsinyessé teszi?

*

Hol van egész kormányzásában olyan vonás, mely erélyre mutatna, s nem pedig zsarnoki hajlamokra? Zsarnoki hajlamokra, melyek hunyászak fölfelé, és kiméletlenek lefelé? Nem bizonyítja-e be kormányzása, hogy azon czélok, melyeket mint ellenzéki vezér hirdetett, csak nagyravágyásának ürügyei voltak? Hogy Tisza Kálmánban idővel minden czéltárgytalanná vált, ámde a hatalomvágy sohasem lett benne czéltalanná?

*

És ama nevezetes »uj évi« beszédben még ő merészelte cynismussal vádolni — Bittó Istvánt!

Bittó Istvánt, ki abban a pillanatban, melyben Tisza Kálmán feladta elveit, azonnal átadta neki helyét.

Vádolni merte Bittó Istvánt ő, a kinek mihelytt kormányra került, első dolga volt a korteskedés, a hivatali pressiók alkalmazása és a vesztegetés.

Aztán mikor uralma három évre biztosítva lett, az adóemelés, melyre nézve mint ellenzéki vezér azt

hirdette, hogy Magyarország több adóemelést nem bírhat el.

Aztán az adóemelés daczára az új kölcsön, melyre saját politikája iránti bizalomból egy garast sem irt alá.

Aztán a szeszipar megbénítása Austria javára. A fogyasztási adóknak föladása, vámok emelése Austria javára. Vám- és kereskedelmi szerződés Austriával tiz évre autonom vámtarifa alapján. A bank-kérdés megoldása az osztrák nemzeti bank javára. A 80 millió adósságban való participális az osztrák kormány javára. S ha esetleg — a mi pedig nem igaz, — csakugyan nyerénk a kiegyezés által évenként másfél milliót, ez lenne tiz év alatt 15 milliót: ha pedig participálunk a 80 milliós adósságban, fizetünk 27 milliót. Vagyis a kiegyezésre ráfizetünk 12 milliót.

És Tisza Kálmán merészelte cynismussal vádolni Bittó Istvánt!

*

És a mi Tisza Kálmán ellenzéki vezérkedése alatt csak kevésbé tűnt fel, — mert szinte hozzá tartozott, — nem jellemzi-e élesen Tisza Kálmán államférfiúi kisserűségét az a makacs ellenszenv, mely megátalkodottan boszantja, sérti a szabad királyi városok érdekeit? Nem keresi-e Tisza Kálmán mindenütt az alkalmat összetűzni Budapest fővárossal? Nem jellemzi-e ez is a megyei táblabíró? Az európai elemeket gyűlölő, csak is az ázsiai elemekkel rokonszenvező politikust?

*

S nem-e egészen a hatalomért sovárgó zsarnoki hajlamokra mutat az a rabszolgai hunyáskodás és hi-

zelgés, mely Tisza Kálmánt a bécsi udvarnál komikussá tette? Nem háborodott-e föl báró S i m o n y i L a j o s már az első hónapokban, e magyar minsterhez nem méltó modor felett? Nem tény-e az, hogy oly ministertanácson, melyeken ő Felsége elnököl, Tisza Kálmán nem a kérdéseket, hanem ő Felsége arczvonásait tanulmányozza, s a mit azokról leolvas, föltétlenül azt teszi magáévá? — És ime még is ennek az embernek a lapjai rágalmazták báró S e n n y e y P á l t azzal, hogy mikor a király a krízis-komédia alatt Bécsbe hivatta, s azt kérdezte báró S e n n y e y től: mi az ő programja? S e n n y e y azt felelte volna: Felséged akaratára!

*

És vannak-e tények, melyek bizonyítanak, hogy Tisza Kálmán három évi kormányzata alatt gondolkozott volna egyébről, mint egyedül a taktikáról, melylyel pártjában a rossz politikája által támadt elégtelenséget ellensúlyozza, s az embereket részint önérdek, részint félelem által fegyelme alatt tartsa?

Nem tartotta-e Lónyay felett egészen egy évig a fiumei hajógyár-kérdésben a damoklesi kardot?

Nem tartja-e e kardot ma is Falk Miksa és sok más felett a parlamentnek a keleti vasut perbefogatási határozata által, melyet megszavaztatott pártjával, míg ő maga ellene szavazott? És nem küldte-e az első pártszakadás alkalmával dissidensek közé Csernátont, hogy egyrészt zavarba hozza őket ez által, másrészt compromittálja? És az Ellenőr által nem mocskoltatta-e napról-napra a bécsi kormányt, mialatt Tisza Kálmán mindent engedett annak? — És nem átkoztatta, nem rugdaltatta-e ugyanezen lap által a muszkát, mialatt Tisza Kálmán szövetkezett vele? És nem követte

el még azt is, hogy az Ellenőr által rejtélyes czélzásokat tétetett a régi »balközépi álláspontra,« mintegy sejtetve, hogy Tisza Kálmán azért enged mindent Austriának, hogy a dualismust ad absurdum vigye, s azáltal bontsa fel a közjogi viszonyt Austriával, hogy rossz egyességet köt vele? Vagyis hogy hű maradjon régi program-jához? A mire nézve az Ellenőr úgy fejezte ki magát, hogy »az ő nézete hallgatás.« Nem mind a legkicsinyesebb, légperfidebb taktika ez?

*

És nem a legperfidebb taktika az is, hogy Tisza a kormány-párt volt deák-párti elemeit folyvást terrorizáltatja gróf Andrássy Gyula által, a miért ő cserébe vakon szolgálja Andrássy Gyula muszkaszövetségi politikáját. Vakon szolgálja és »bolondnak« nevezi az egész magyar nemzetet, mivel az a törökök érdekében demonstrál. Szétkergeti lovas pandúrok által a fiatalsgot, mert fáklyás zenét akarnak adni a török konzulnak, miután nem tisztelhatték Pesten a Corvinák haza hozóját. Megengedi, sőt tán ő maga készíti elő a népgyűlés utáni kravallt; megengedi, hogy ablakához férjen a csőcselek és beverje azt csak azért, hogy betilthassa a népgyűléseket. Hát egy kis forradalmat nem rögtönöztetne Magyarországon, hogy behozhassa az abszolutismust? Lám a szélső bal, az »egyesült ellenzékkel« szemben, hálás szövetségésül kínálkozik! — Vagy ha ezt még most nem akarja tenni, hát közeledik a keleti pestis! Nem lép ezzel szövetségre? Nem engedi-e ennek terjedését, hogy a közlégő választások félig beteg, félig kihalt, és egészen koldus országot találjanak?

*

Miért ne tehetné meg Tisza Kálmán mindezt, mikor a hatalom olyan édes.

Oly édes a napnak minden perczét a beteljesült vágyak folytonos eredményében élni át!

Oly édes az érzelmek, szenvedélyek, szeszélyek és indulatok minden izét összhangzatban látni az akarat hatalmával!

Oly édes mindig félelmet és alázatot látni maga körül. Oly édes minden jó szóval, minden mosolylyal kegyesnek, és minden haragos mozdulattal rettenetesnek lenni! Oly édes a végzet kezéből kiragadni a tollat, és írni vele a sors könyvének üres lapjait. Oly édes mindenütt közfigyelem tárgyának lenni. Fölemelni embereket a porból, és lesujtani embereket a porba! Tudni, hogy az országban mindenki vele foglalkozik, s ő róla beszél. Gyönyörködni azoknak tehetetlen dühében, a kik gyűlölik őt; és nem érezni hálát senki iránt, mert a nagyság a hála fölött áll. S a hatalom a nagyság!

*

Oly édes mindez! és olyan szörnyü, oly kárhozatos ezzel szemben a mindennapi élet! — Az érdemek természetes súlya az igazság mérlegében! Mi az érdem, ha a hatalom üldözheti? Mi a lángész, ha a hatalom elnyomhatja? Mi a jellem, ha a hatalom agyonrágalmazhatja? Mindez semmi! És a hatalom minden! — Kárpótolhatja-e azt, a ki a hatalom tetőpontján állva, annak félisteni gyönyöreihez szoktatta idegeit, kárpótolhatja-e azt a csend, a nyugalom és a magány? Elég-e annak, a ki egy nemzetnek parancsol, és üdve, hogy parancsolhat, az, ha gyermekei és cselédjei szótfogadnak neki? Nem lenne-e pokol a miniszerelnöki palota után a geszti kastély? És nem méregbe mártott tör szü-

rása-e minden gúnymosoly, mely egy bukott zsarnokot érdemetlen hatalmára emlékezteti? És van-e az elkövetett bűnöknek más menedéke, mint a hatalom? A hatalom, mely nem menti ugyan a bűnt, de kineveti a vádat. És Tisza Kálmán lemondjon a hatalomról? Lemondjon és megsemmisüljön? Megsemmisüljön először önmagában, másodszor az igazságos nemeseknek ostor csapásai alatt? — Nem! Tisza Kálmán nem mondhat le a hatalomról! — Ragaszkodik ahhoz mig lehet, és csak akkor válik meg tőle, ha kell. És ha eddig nem mentette meg, — ezután fogja megmenteni a hazát!

*

Tisza Kálmán ragaszkodni fog a hatalomhoz, és el fog követni mindent, hogy megtarthassa azt. És ha az 1875-ki választásokon mindazt elkövette, a mit tett, noha nem volt ellenzéke: mindent el fog követni most, mikor ellenzéke van!

Ragaszkodni fog a hatalomhoz, mert nem hiszi, nem hiheti, hogy ő a hatalmat elvesztheti! Neki a hatalom minden, és ő hatalom nélkül semmi. Oly semmi mint Tisza Kálmán hatalma nélkül Péchy Tamás vagy Houchárd. Ösztöne, előérzete van hozzá, hogy őt, ha a hatalmat el fogja veszíteni, kárörömmel fogja gúnyolni minden ember. És küzdeni fog a hataloméért, mint Mackbeth; s ha többsége már csak egy szavazaton fog megfordulni, »egy országot fog kínálni egy — lóért,« mint III-ik Richárd.

*

És el fog követni mindent, a mire csak alkalma nyílik, hogy uralmát, ha már meg nem mentheti, legalább prolongálja. — Mameluk táborá kétségbeesve küzd mellette, s meríti ki a kormány-pártiság utolsó »hitelét.«

És ha Tisza Kálmán utolsó erőlködései daczára mégis megbuknék, bukását talán túl nem élné. És ha bukását túl nem élné, megérdemelné, hogy gróf Teleki László mellé temetnék el.

És felírnák Teleki sirjára: »meghalt, mert hazudni nem tudott.«

S a Tisza Kálmánéra: »nem hazudik, mert — meghalt.«
